

Prof. Dr. Dömötör Endre (nyug. oszt. vez. főorvos, c. egyetemi tanár)

2004. októberében leírt feljegyzései édesapjáról

Édesapám, Dömötör László 1891. október 21-én született Bölcskén, református lelkész családban. Iskoláit szülőfalujában, majd a budapesti Lónyai utcai Református Gimnáziumban és a nagykőrösi Református Tanítóképzőben végezte, ahol 1910-ben tanítói képesítést szerzett.

Első munkahelye Érsekcsanádön volt, mint református kántor-tanító. 1914-ben hadnagyi rendfokozattal az olasz frontra került, a Doberdó-környéki harcokban fogságba esett. 4 évig tartó, Nápoly-környéki hadifogság után tért haza. Utána került Monorra, kántor-tanítói állásba. 1922-ben megnősült, felesége Nagy Berta Ilona lett. 1923-ban született nagyobbik gyermekük, László, 1928-ban pedig én, Endre. Apám tanítói hivatása mellett gazdálkodással is foglalkozott. Igen nagy szerepet vállalt Monor társadalmi életében. Zenekart és énekkart alapított és vezetett, valamint a Gazdakör vezetésében vett részt. Bátyám, László újságíró lett, 1974-ben halt meg. Én Kecskeméten élek.

Édesapám 1959. április 24 -én halt meg, kerékpár-baleset utáni súlyos mellkas-sérülésben. Nagy részvétellel temették el Monoron. Édesanyám 1996-ban, 90 éves korában halt meg.

Visszaemlékezésem szerint édesapámat 1944. májusában hívták be katonai szolgálatra. A Monoron megalakult 101/309. sz. zsidó munkaszolgálatos század parancsnokává vezényelték. A században főleg budapestiek voltak, de volt 8-10 monori munkaszolgálatos is. Néhány névre emlékszem Monorról: Kaufer Jenő jegyző, *Kugel Vilmos* kékfestő és gazdálkodó, Szántó István. Pestről Brück szabó, Hirsh börgyáros, valamint még több gyártulajdonos és nagyvállalkozó. A pestiek között volt *Ascher Oszkár* előadóművész és az Ó utcai zsinagóga templomszolgája.

Édesapám Kaufer Jenő századírmonkon keresztül érintkezett bizalmasan a század tagjaival, és általa mindenkit megnyugtatott, hogy amíg ő a parancsnok, senkinek nem esik bántódása. Ez így is történt. A keretlegénység tagjai között volt Thury Levente budapesti karpaszományos őrmester, újságíró és kisgazdapárti képviselő, Vecsésről Knerczér őrmester és Bugyi szakaszvezető. A század először a Szombathely melletti zanati majd később a munkácsi repülőtéren végzett helyreállítási munkálatokat.

A század 1944. novemberében érkezett Nógrádverőcére, és itt tartózkodott a feloszlátásig. Ott én is többször meglátogattam édesapámat, és így némi emléket szereztem az ottani életről. A században mindenki egyenlő volt, származásától és beosztásától függetlenül. A század életében igen jelentős tényező volt, hogy Ascher Oszkár révén nagyon gyakran irodalmi esteket tartottak, és rendszeresen hitüknek megfelelő istentiszteleteket is végeztek. Az orosz front közeledtével december elején édesapám a századot feloszlatta, és előzőleg a rendelkezésre álló készleteket a század tagjai között egyenlő arányban szétosztatta.

Ő a Budapest körüli gyűrű bezárta előtt a Budán lévő 11.sz. helyőrségi kórházba távozott. Buda ostromát a Németvölgyi úton vele és édesanyámmal együtt vészeltük át. 1945. március 13-án tértünk haza Monorra, a teljesen kifosztott romos lakásunkhoz.

Édesapámat dicsérettel igazolták, de tetteiért soha köszönetet, hivatalos elismerést nem kapott.

Kugel György 2004. októberében leírt feljegyzései édesapja visszaemlékezései alapján

Édesapám, Kugel Vilmos szerint a század nyílt parancsot kapott, hogy irány Ausztria valamelyik lágere. Ekkor volt az, amikor Dömötör László úgy döntött, hogy a parancsot megsemmisítve, ellenkező irányban indul el. Édesapám elmondása alapján, arra csak halványan emlékszem, hogy a századparancsnok valamilyen trükköket alkalmazva érte el, hogy a század feltartóztatás nélkül tudott az ország belseje felé haladni, és végül Nógrádverőcén fejeződött be a menetelésük.

Arra is emlékszem, hogy apám lovaskocsival jött haza, vele jött Szántó István, aki monori volt, valamint Riesz Pál és Riesz Ödön albertirsai társai.

**Részletek Ascher Oszkár: Minden versek titkai c. könyvéből
(Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1964. 245-268. lap)**

(...) május 6-án SAS-behívó jött számomra és Gál dr. számára is; munkatábori behívó; Monorra, május 10-re! (...) A századparancsnokunk Dömötör László, a monori ref. kántortanító lett: nagydarab, jó külsejű, jó ivó, kedélyes ember, a maga képére formált kerettel: Knerczér őrmester, Vecsésről, Németh, g.h.-s hadapródőrmester, s a többiek: mind emberek voltak; a „zsidó” szót sem hallottuk tőlük – s már most meg kell mondanom, hogy a szerencsés véletlen olyan feljebbvalókat kerített körénk, akiknek gyűrűjében védettek voltunk a körülöttünk tomboló vadállati gyűlölségtől!! Minden kívülről és fönről jött szigorító, bosszúálló parancs megtört ennek a pár embernek a bástyafalán! Ez volt az első enyhülés, békítő érzés, ami a változhatatlanba való beletörődéshez segített!

Elhelyezkedtünk az iskola termeiben; a friss szalma természetes pihenőágyunkká vált; a kondérból osztott ebéd és vacsora, a még otthonról hozott kiegészítéssel – egy kirándulócsoporthoz napi rendjébe illeszkedő magától értetődő valamivé! Az otthoni elfoglaltsághoz képest a néhány órás tessék-lássék kiképzés a monori libalegelőn, az árokpártok kiegyenesítése mint testi munka – lebzselésnek tűnt fel, s délután, este már a magunk urai voltunk, beszélgetve – mint otthon! És barátunkká vált a keretlegénység, bridzspartner volt a hadapród! (...)

A „szép” hetek június 2-ig tartottak; akkor, tűző melegben, felsorakoztunk, hogy a tulajdonképpeni munkahelyünkre utazzunk, persze nem tudtuk, hova? Újra jött a szorongó félelem, a kollektív félelem: most mi lesz? (...) Június 4-én érkeztünk Szombathelyre, onnan gyalogoltunk a 3 km-re fekvő Zanat községbe, szép, egy utcából álló kis faluba! (...) Még két nap – és otthon voltunk itt is! (...) A szombathelyi repülőútér kifutó-útjait kellett elkészítenünk német parancsnokság alatt. (...) A kinti hírek, borzalmak lelkiismeret-furdalással töltöttek el a magam és a magunk ilyen jó sorsa miatt! Hogyan is lehettünk ilyen szerencsések? Sokszor úgy éreztem, hogy megírhatnám a békebeli „egy önkéntes naplója” folytatását, annyira eluralkodott a „K.u.K.”-beli katonáskodás humora az egyes szakaszon belül is, s az egész században! Már kialakult a „lógósok”, a „ravaszok”, a „balfácánok” külön-külön brigádja, jó célpontja az ugratásoknak, s bevehetetlen erőd a parancsnokok, katonák számára! Mit is tehetett volna szegény jó Dömötör László sz. parancsnok, amikor „Dagadt” bajtárs, a hatalmas, kövér, lusta szimuláns (civilben drog-cikkeket árult a színházak öltözőiben) arra a szigorú hangra, hogy „Dagadt, maga kivonul a többiekkel!” azt a választ kapta: „Nincs az a pénz, drága hadnagy úr!” – Mit tehetett? Nevetve széttárta felénk a karját, felhúzta a vállát: itt nincs mit tenni! (...) Valóban, egy embertelenné lett világ kiválasztott, kivételes emberpéldányai voltak az őrizetünkre, dolgoztatásunkra, sanyargatásunkra rendelt katonák! Megszerettek, őriztek bennünket; és a falu lakosai is! (...)

1944. augusztus 6-án aztán megfordult a dolog! (...) Négy nap múlva, 10-én vonatra szálltunk, és három napi utazás után Munkácsváralja községbe értünk, ahol szintén a repülőútér planírozása, a környező erdőkben kutak ásása, gödrök feltöltése volt a feladatunk. (...) Eljött október 15-e, a Szálasi-rémuralom kezdete; a repülőtéren szét kellett rombolnunk, amit eddig építettünk, mert a szovjet csapatok már lőtávolságban voltak, s minket újra felpakoltak, s elvittek Mucsony községbe, Szuhakálló határában, Miskolchoz közel, ahol a nyári munkácsi német parancsnokok az ottani repülőútér-építkezést vezették. (...)

S mi megint továbbálltunk, november 5-én, most már csak gyalog! Nem tudtuk, hová visznek, a hírek már nagyon aggasztóak voltak, a rémhírek még inkább, s arról kezdtünk beszélni néhányan, hogy megszökünk, nem megyünk tovább a századdal, mert erős a gyanú, hogy kivisznek az országból! (...) Amikor aztán, Homokterenyén hóvihar szétszórta bennünket, a jó két tucat gyenge lábón állóval én is elmaradtam, s csak másnap szedelődzködtünk össze (nov. 12.), s találtunk rá a századra, elhatároztuk: szökünk! Odaálltam Dömötör hadnagy elé: „Hadnagy úr, látja, mennyire legyöngültünk itt, vagy húszan-huszonötön! Engedje meg, hogy külön kötelékben, lassan és több pihenővel menjünk a század után!” – „No és hogyan élelmezik majd magukat?” – csak ennyi volt a kérdés! „Adasson konzerveket, aztán majd csak utolérjük valahol a századot!” – „Jól van!” – ez Mátraszélén volt. *Másnap elvonult a század, huszonötünk nélkül!* És velünk tartott a keret egyik szakaszvezetője is. Egy óra múlva mi is elindultunk, Salgótarján felé tartva, szabályos alakulatban, az élen a szakaszvezető, Bánáti Fischer Árpád – az orvos – és én (...)

A nagy menetelés február 2-ig tartott, akkor értünk a Csallóközbeli Nemes-Hódos községbe (...), és március 24-ig itt tartózkodtunk (...), s mikor Németországot kettévágták a szovjet csapatok, bennünket erőltetett menettel (napi negyven-ötven km) hurcoltak, hajszoltak Sopron felé, ott akarván áthúzni bennünket Ausztriába, vagy – a megsemmisítő táborok valamelyikébe! (...) Áthaladtunk Győrön, ahol a „felkoncolandó” jelszavas Beregffy-plakátban gyönyörködhattunk, aztán Csornán át Kapuvárra értünk (...). Március 30-án délután indultunk el Nagycenkről (...) s estére beértünk Sopronba (...). Reggel felhangzott a vezényszó: „Sorakozás, felszerelés nélkül!” (...) De éppen induláskor, a szovjet csapatok erős ágyú- és aknatűzzel elkezdték az ostromot, a gyűrű bezárult! (...) S az emberirtók délután már a maguk életét mentették. Este nyolckor (március 31, Nagyszombaton) egyetlen üvöltés volt az udvar: „Fölszerelni!!!” (...) Kiértünk a dombokra, visszanéztünk az égő városra – s elindultunk haza! (...) Április 7-én éjszaka Budaörsön háltunk, s április 8-án vasárnap délben a Farkasrét felől beértünk Budára! (...) Délután már a Pázsit utcai lakásom kulcsa újra a zsebemben volt! (...) Véget ért a majd egy évi intermezzo, kezdődött egy új élet!